

Nondum omnium dierum sol occidit

JINDŘICH BEČVÁŘ

Dne 20. září 2007, ihned po oficiálním zahájení hradecké konference **Matematika – základ evropské vzdělanosti**, byla přečtena výzva *Všem, jejichž hlas je slyšet*, a zveřejněn první seznam jejích signatářů. V následujících dnech o výzvě informovaly některé sdělovací prostředky. Celý její text byl dne 1. října otištěn v *Literárních novinách* a 5. října v *Právu*. Po ukončení konference byl text výzvy spolu s prvním seznamem signatářů vystaven na webové stránce Katedry didaktiky matematiky Matematicko-fyzikální fakulty UK

<http://www.karlin.mff.cuni.cz/katedry/kdm>

a na několika dalších webových stránkách, např.

<http://www.stolzova.cz>,

<http://www.ceskaskola.cz>,

<http://www.ucitelskelisty.cz>,

objevil se i ve slovenské verzi *Všetkým, ktorých hlas je počut*.¹

Výzva vyvolala poměrně velkou reakci, pozitivní i negativní.

Kladný ohlas se projevoval a stále se projevuje zejména růstem počtu signatářů. Ke dni uzávěrky tohoto sborníku je v pěti souborech více než tisíc signatářů.

Výzvu 11. října podpořil Vysokoškolský odborový svaz, 23. října ji podepsalo 17 členů Klubu novinářů-seniorů při Syndikátu novinářů ČR. Seznamy signatářů a další materiály související s výzvou jsou zveřejněny na výše uvedené webové stránce Katedry didaktiky matematiky MFF UK. Je tam též zřízena elektronická možnost připojení se k výzvě.

Děkuji na tomto místě všem signatářům za jejich e-maily vyjadřující souhlas a podporu, popisující nejrůznější zkušenosti a zážitky, za e-maily přinášející cenné náměty a postřehy. Nebylo v mých silách na všechny odpovídat. Znovu se za to omlouvám. K těmto dopisům se budu vracet, předpokládám, že postupně zpracuji myšlenky a náměty v nich obsažené a využiji je v nějakém dalším článku o současnosti a budoucnosti našeho školství.

Záporný ohlas vyvolala výzva u školských reformátorů, tvůrců rámcových vzdělávacích programů, učitelů pilotních škol placených za vytváření školních vzdělávacích programů, u dobře placených školitelů ostatních učitelů, kteří pak museli psát ve volném čase a zadarmo školní vzdělávací programy pro své školy, u školských podnikatelů, některých obecných pedagogů a některých novinářů. Kritici pitvali jednotlivé pasáže a věty výzvy, žonglovali se slovíčky, snažili se číst mezi řádky, hledali skrytý smysl textu, ale zcela ignorovali **to základní**.

¹ Poľnohospodár 4/52 (9. novembra 2007), <http://www.polnohospodar.sk>.

Někteří se dokonce nechápavě táží, *co bylo hlavním cílem zveřejnění výzvy* (D. Greger a D. Dvořák).² Řeknu to tedy znovu, ještě jednou, ale jinými slovy. Výzva se obrací ke všem, kteří ovlivňují či mohou ovlivňovat veřejné mínění, a to v globálním, regionálním či zcela malém rozsahu, s následujícím sdělením a prosbou:

Situace nás, učitelů na všech typech a stupních škol, dnes není růžová. Negativní trendy, které se projevují ve společnosti, pronikají i do škol. Navíc jsme pod stále silícím tlakem žáků a studentů, jejich rodičů, celé společnosti a nadřízených orgánů. Tento tlak bohužel nevede ke zlepšování naší práce, ale naopak, odvádí nás od toho, co je a má být naší hlavní povinností a aktivitou – od vzdělávání a výchovy našich žáků a studentů. Pomozte nám motivovat děti i mládež ke vzdělávání a vést celou naši společnost k pozitivnímu vztahu ke vzdělanosti.

Někteří kritici vyčítali výzvě patos a nedostatek důkazů pro uvedená tvrzení. Určitý patos však k literárnímu útvaru *výzva* patří, důkazy nikoli. **Výzva** nemůže být obsáhlou monografií, statistickou studií, nemůže mít stovky stran obsahujících výsledky výzkumů, tabulky, grafy apod. Kdo by ji potom četl? Takovéto požadavky kritiků výzvy jsou absurdní. Pokud však sami tito kritici pro své názory argumenty nepřinesou, hájí se slovy ... *psali jsme článek do novin a ne analytickou studii.*

Někteří kritici výzvy zpochybňovali její úvodní část, v níž se konstatuje soustavný a všestranný úpadek hodnot, nárůst agresivity, nepoctivosti atd. Nevím, jaké důkazy konstatovaných jevů měly být uvedeny. Cožpak nestačí to, co dnes a denně vidíme kolem sebe? Rostoucí agresivitu řidičů a narůstající počty mrtvých a zmrzačených na našich silnicích, rostoucí drzost lupičů řadících v bankovních ústavech, benzinových pumpách, zlatnictvích atd., rostoucí agresivitu extremistů všeho druhu, surovost a bezostyšnost těch, kteří olupují bezmocné důchodce a postižené, proslulé „způsoby“ pražských taxikářů, různé triky umožňující vytáhnout z nepozorných občanů tisíce korun za telefonní hovory, stále častější adrenalinovou „zábavu“ dětí a mládeže (jízda mezi vagóny nebo na střeše vlaků metra, házení kamenů na jedoucí vlaky atd.), rostoucí brutalitu dětí a mládeže (podřezání spolužačky z gymnázia, zavraždění studentky medicíny na koleji její spolužačkou atd.), vylupování kostelů, hanobení hrobů, rozkrádání všeho možného, co lze zpeněžit ve sběrnách, pokračující tunelování, pojišťovací podvody, vraždy, požáry způsobované patrně neviditelnou rukou trhu, ale i rostoucí agresivitu politických stran.

Někteří kritici zpochybňují pokles vzdělanosti, o němž se ve výzvě hovoří, a vyžadují důkazy. Např. D. Greger a D. Dvořák z Centra základního výzkumu školního vzdělávání Pedagogické fakulty UK výzvě vytýkají, že se *neopírá o argumentaci ...*, resp. že *není doložena na dokladech a není vyargumentovaná*, resp. že *hovoří o mnoha věcech, aniž by je však dokládala*. Přitom sami píší:

² D. Greger, D. Dvořák: *Mluvme o ní, ale hlavně ji zkoumejme*, web Stolzová, 6. listopadu 2007.

Co víme o vzdělanosti žáků a studentů v České republice? Popravdě řečeno, ne mnoho. A to je hlavní problém, na který chceme poukázat. Longitudinálních výzkumů, které by sledovaly vývoj vzdělanosti v ČR, máme popravdě žalostně málo ... Je na pováženu, polemizují-li výše uvedeným způsobem dva pracovníci Centra základního výzkumu školního vzdělávání s názory druhých a přitom současně přiznávají, že sami mnoho informací o vzdělanosti žáků a studentů v ČR nemají. A současně odmítají zkušenosti a názory stovek učitelů různých aprobací, kteří si na jednotlivých školách při každodenní práci vedou po řadu let různé statistiky úspěšnosti svých žáků a studentů a sledují tak vývoj jejich znalostí a dovedností, a navíc mají dosti přesnou představu i o vývoji jejich morálně volních vlastností (pracovitost, zodpovědnost, cílevědomost atd.). Kritikové výzvy nechtějí slyšet ani hlasy lidí z praxe, hlasy podnikatelů, lékařů, právníků, manažerů a pracovníků nejrůznějších firem a úřadů, kteří se setkávají při své práci s absolventy nejrůznějších škol. Kritikům výzvy nestačí to, že rok od roku sledujeme s rostoucími obavami klesající úroveň znalostí a dovedností maturantů, kteří přicházejí studovat na vysoké školy, ani to, že jsme nuceni neustále snižovat úroveň přijímacích zkoušek³ i náročnost výuky v prvním ročníku, že musíme studenty prvních ročníků doučovat stále více látky, která je pro jejich další studium nezbytná a jejíž zvládnutí před maturitou bývalo ještě před několika málo lety samozřejmostí. Rovněž nestačí to, že si naši kolegové na středních školách stěžují na obdobné problémy se studenty, kteří k nim přicházejí ze škol základních.

B. Pečinka a T. Feřtek píší: *Reforma začala letos, a to jen v prvních a šestých třídách základních škol. Těžko tedy mohla snižováním požadavků ovlivnit vzdělání dnešních maturantů.*⁴ Ve výzvě však o reformě, která byla „spuštěna“ začátkem letošního školního roku, není ani slovo. Výzva hovoří o negativních důsledcích neuvážených kroků transformace českého školství, která probíhá již řadu let. Zdá se tedy, že ani novináři Reflexu nerozumějí psanému textu, resp. spíše nechtějí rozumět.⁵

Někteří kritici objevili ve výzvě levicové názory autora výzvy a jejich signatářů.⁶

Mám tedy levicové názory, mám-li hrůzu z narůstající agresivity řidičů, z rostoucího počtu mrtvých a zmrzačených na našich silnicích a z dalších jevů, které jsem v jednom z předchozích odstavců připomněl?

Mám tedy levicové názory, pozastavuji-li se s trpkostí nad tím, že studenti vysokých škol, snad budoucí učitelé, píší *gymnázium, klasifikace, archymedes* apod., že mají problém sepsat krátký souvislý text o několika větách, porozumět jednoduché slovní úloze a vyřešit ji, že netuší, s kterými státy sousedíme,

³ Hlavní příčinou je společensko-politická objednávka na dosažení co největšího počtu vysokoškolských studentů a financování škol podle počtu studentů. Viz J. Bečvář: *Matematika, vzdělanost a vzdělávání*, in M. Lávička, B. Bastl, M. Ausbergerová (ed.): 10. setkání učitelů matematiky všech typů a stupňů škol, 2.–4. 11. 2006, Srní, 2006, str. 49–63.

⁴ B. Pečinka a T. Feřtek: *Vážení profesori, nechápete!*, Reflex, 11. října 2007.

⁵ *Intelektuálně nepoctivé je nerozumět a nechtít rozumět*. Karel Čapek: *Místo pro Jonathana!*, Symposion, Praha, 1970, citát ze strany 113.

⁶ M. Hekrdla: *O čem se nemluví*, Právo, 17. září 2007.

že Hitlera řadí do 18. století, že jim nic neříkají jména Jan Opletal a Jan Palach, že nemají základní představu ani o průběhu, ani o časovém vymezení 1. a 2. světové války, že nemají ponětí o stavbě a chodu sluneční soustavy atd. atd. atd.? A vyzývám-li, jako učitel, studenty i společnost k větší vzdělanosti, jsem pyšný a nesoudný? A pokud nad vším negativním mávnu rukou a řeknu: „A co má být?“, pak budu mít názory pravicové?⁷ M. Čermákovi se zdá *směšné cítit odpovědnost za svět a společnost*. Musím s trpkostí konstatovat, že tento názor bohužel zastává příliš mnoho těch, kteří sedí na místech, kde o světě a o společnosti rozhodují. A myslím, že novinář, který necítí odpovědnost za svět a společnost, je špatný novinář. Protipólem M. Čermáka byl např. Karel Čapek, spisovatel, dramatik a novinář, který zodpovědnost za svět a společnost bytostně cítil.

Někteří kritici dokonce napsali, že autor výzvy i signatáři projevují nostalgii po minulém režimu. Mám tomu rozumět tak, že Tomáš Halík, Radim Palouš, Petr Pítha, Jan Sokol, Zdeněk Svěrák, Jiřina Šiklová, Josef Škvorecký, Rudolf Zahradník, Miroslav Zikmund a další by přivítali návrat minulého režimu? Není právě tento názor kritiků výzvy dokladem netolerance, arogance a hulvátství v naší společnosti? Tj. právě toho, o čem hovoří výzva *Všem, jejichž hlas je slyšet?*

O. Botlík dokonce sáhl k tvrdé demagogii: *Vždyť tito čeští vysokoškolští učitelé, vědci a herci popírají hlavní kriminální rysy budování komunismu v naší vlasti!*⁸ K takovému výkladu textu výzvy je opravdu zapotřebí bujná fantazie a notná dávka neslušnosti a agresivity.⁹ Připomeňme si znovu jen ta jména signatářů, která jsou uvedena v předchozím odstavci!

Rovněž K. Steigerwald se demagogicky snaží ovlivnit čtenáře: *Vždyť součástí toho úpadku je i věta: Před třiceti lety úpadek nebyl, dnes je.*¹⁰ Žádná taková věta však ve výzvě není, ačkoliv se to snaží K. Steigerwald čtenářům naznačit.

D. Greger a D. Dvořák píší o něco mírněji: *... nelze prostě tvrdit, že socialistické školství s ideologicky deformovanými obsahy vzdělávání a posunutými interpretacemi dějin vedlo k lepšímu porozumění světu, než dává škola současná.* Zdvořile se táží obou autorů, kde se toto tvrzení ve výzvě *Všem, jejichž hlas je slyšet*, nachází. A mělo by to někde ve výzvě být, neboť oba autoři ve stejném článku uvádějí: *Naše kritika tak patří pouze textu výzvy ...*

Nemohu se zbavit pocitu, že někteří kritici výzvy *Všem, jejichž hlas je slyšet*, jsou nejvíce pobouřeni tím, že se někdo opovážil vstoupit do jejich vykolíkováného území, že se opovážil hovořit o problémech, které patří do jejich profesní sféry. S obdobnými postoji jsem se setkával již v letech 1990 a 1991 jako předseda Pedagogické komise Jednoty českých matematiků a fyziků, která

⁷ M. Čermák: *Vyzývat k větší vzdělanosti je pyšné a nesoudné*, Lidové noviny, 2. října 2007.

⁸ O. Botlík: *Signatáři doložili vlastní neschopnost. Ad LN 5. 10.: Výzva, která spadla z Marsu*, Lidové noviny, 9. října 2007.

⁹ Nebo snad O. Botlík neporozuměl textu výzvy?

¹⁰ K. Steigerwald: *Názory. Osobnosti varují před úpadkem. Co tím myslí?*, MF Dnes, 26. září 2007.

tehdy předložila jeden z projektů transformace českého školství.¹¹ Nemohu se rovněž zbavit pocitu, že ti, kteří vývoj českého školství v posledních sedmnácti letech nejvíce ovlivnili, nedokáží připustit jakékoli pochybnosti o úspěšnosti svého působení.

Někteří kritici dokonce přičítají vinu na současném stavu první stovce signatářů: *Kde žili své životy, kde budovali tento svět, kde pracovali a uplatňovali svůj vliv? ... Jejich nespokojenost a rozčarování nevydávají svědectví o dobrém díle. Možná oprávněně.*¹² Styl tohoto dokumentu připomíná dobu dávno minulou, kterou již na počátku sedmdesátých let minulého století ironizoval např. Jan Vodňanský: *Kde žijí taková disneyovská zvířátka, která na Sněhurčin povel uklízejí v trpasličím domečku, která běží za trpaslíky na pracoviště a přemlouvají je, aby předčasně ukončili pracovní dobu? A jak se motiv těchto zvířátek ve filmu promítne do dalšího života malých diváků?*¹³

Někteří kritici vytýkají autorovi výzvy i signatářům, že nepředkládají konkrétní řešení a pouze kritizují. B. Pečinka a T. Feřtek z Reflexu píše: *... o řešení tu není ani slovo. K tomu, kudy dál ve vzdělávání, nám toho špičkoví intelektuálové mnoho neřekli.* Domnívám se, že s otázkou *kudy dál ve vzdělávání* by se měli novináři z Reflexu obrátit jinam. Tuto problematiku „řeší“ několik výzkumných ústavů. Kdokoli z nás se pochopitelně může pozastavovat nad výsledky jejich práce.

* * * * *

Na závěr musím bohužel napsat, že s velkými obavami sleduji ty projevy současného režimu, které připomínají projevy režimu minulého. Přidržím se jen oblasti školství, i když by bylo možno uvádět analogie i z jiných oblastí.

Ředitelé a učitelé musí na svých školách **povinně** vypracovávat obsáhlá **slohová cvičení** (školní vzdělávací programy, evaluace, autoevaluace atd.) a musí k tomu mnohdy **povinně** absolvovat různá **školení**. I za minulého režimu jsme byli nuceni sepisovat slohová cvičení a absolvovat povinná školení. **Kam se poděla tolik proklamovaná tvůrčí svoboda učitelů a škol**, kterou jsme získali po roce 1989?

Povinná evaluace a autoevaluace škol a učitelů připomíná dřívější **kritiku a sebekritiku**. To, co jedinec o sobě uvedl při sebekritice, bývalo často následně použito proti němu. Dnes se ředitelé škol i učitelé oprávněně obávají uvádět v evaluacích případné nedostatky, neboť by mohly být použity proti nim. Proti škole, proti řediteli i proti jednotlivým učitelům. Opět půjde o bezcenná slohová cvičení.

K čemu tyto vynucené povinnosti učitele a ředitele škol povedou? K **předstírání**. Na mnoha papírech a hlášeních bude vše líčeno jako úspěšné, pozitivní, radostné, ale skutečnost bude jiná. Předstíráme nárůst vzdělanosti – zvyšujeme

¹¹ Viz Příloha časopisu Matematika, fyzika, informatika, 1. ročník, leden–únor 1992.

¹² B. Sengrová: *Výzva, která spadla z Marsu*, Lidové noviny, 5. října 2007.

¹³ J. Vodňanský: *Analýza pohádky o Sněhurce a sedmi trpasličích*.

počet maturantů a vysokoškoláků snižováním požadavků. Zakrývání problematické skutečnosti krásnou kulisou bývalo nazýváno **potěmkinovskou vesnicí**.

Povinná slohová cvičení a hlášení, povinná školení jsou ve své podstatě vyjádřením **nedůvěry ve zdravý rozum a schopnosti učitelů a ředitelů**. Minulý režim se k učitelům choval stejně. Kdybychom si chtěli na některého ředitele nebo učitele dohlápnout, vyhledáme příslušná slohová cvičení a začneme je formálně porovnávat se skutečností. Jistě nějaké nesrovnalosti najdeme.

Nadšení některých mladých školských reformátorů připomíná **nadšení mladých svazáků**, které pamatuji z dětství a mládí.¹⁴ **Po staru se žít nedá**, říkali tehdy. A kdo nesouhlasil, byl označen za člověka, který nepochopil požadavky doby, nesmířil se s lidově demokratickým (později socialistickým) zřízením. **Po staru se učit nedá**, tvrdí dnes reformátoři s planoucím zrakem. A ti, kdo nesouhlasí, jsou na některých školách označeni za zastánce totalitních metod výuky, jsou zastrašováni a mnohdy musí ze školy odejít. Měl jsem v posledních týdnech možnost vidět několik vystoupení zastánců rámcových a školních vzdělávacích programů, evaluací, autoevaluací a tzv. nových vyučovací metod. Tato vystoupení byla **plná prázdných, nicneříkajících frází**. V plénu jsem sledoval několik mladých lidí (typ „svazák“), kteří si tyto fráze pečlivě zapisovali.

Výzva *Všem, jejichž hlas je slyšet*, byla **nejvíce kritizována právě v těch novinách a médiích, v nichž zveřejněna nebyla**. I tato skutečnost neblaze připomíná minulý režim.

D. Greger a D. Dvořák píší: *Ve výzvě postrádáme určitou míru radosti ze svobodné společnosti, v níž žijeme*. Kritizují rovněž *negativistické vyznění výzvy*. **Za minulého režimu bylo třeba rovněž projevat radost a optimismus** při budování socialismu, pochválit např. úspěšný průběh letošních žní, splnění závazků k Velké říjnové socialistické revoluci apod. Být obviněn z negativismu, nihilismu, neprojevit dostatečnou míru optimismu nebo jej dokonce kritizovat a ironizovat, bývalo nebezpečné a mívalo vážné důsledky (viz např. Kunderův *Žert*).

Pokud se dnes někdo odváží kritizovat nedostatky, které kolem sebe vidí, pak je velmi často **ideologicky nálepkován a zastrašován**. Je označen za příznivce minulého, tj. komunistického režimu, který likvidoval vzdělance, popravil Miladu Horákovou atd.¹⁵ Přesně tak se choval minulý režim. Z některých novinových článků současnosti je bohužel cítit štvavý duch nenávisti.

V Praze dne 17. listopadu 2007

¹⁴ *Existují nadšenci bez schopností, a to jsou pak opravdu nebezpeční lidé*. Georg Christoph Lichtenberg: *Myšlenky, postřehy, nápady*, Odeon, Praha, 1986, citát ze strany 69.

¹⁵ Viz K. Steigerwald: *Názory. Osobnosti varují před úpadkem. Co tím myslí?*, MF Dnes, 26. září 2007.